

„Eli, Eli, lamah šabaktháni?“

(Mat. 27, 46. — Mark. 15, 34.)

Dr Janko Oberški.

Sveti evanđelisti Matej i Marko zabilježili su nam među ostalim posljednjim uzdasima Isusa Krista na Križu doslovce u aramejskom jeziku onaj četvrti, gdje Božanski Spasitelj daje oduška najbolnijim svojim čuvstvima i osjećajima boli i zapuštenosti u gorčini svojih muka i prezrenosti na križu. Ove su riječi paralelne s riječima mesijanskoga psalma 21, (22) verz 2. koji glasi: »Bože moj, Bože moj... zašto si me ostavio?«

Originalni tekst ovih riječi pripada među one biblijske tekstove, kod kojih se kritika biblijskih tekstova običaje ponešto zaustaviti. Kod ovoga teksta nalazimo naročiti povod posebnoj pažnji u razlici, što postoji između teksta riječi Kristovih na križu, i onih u psalmu 21, (22,) verz 2., kako ih nalazimo u hebrejskom originalnom tekstu ovoga mesijanskoga psalma, kojima su pendant riječi Kristove na križu. Isporedimo li naime tekstove obaju evanđelista Mateja i Marka, koji su nam zabilježili aramejsku pronuncijaciju pomenutog uzdaha Kristova na križu, opažamo, da evanđelisti upotrebljavaju za oznaku pojma »ostavio« aramejski glagol שִׁבַּק (šebak), i to u 2. l. sing. muškoga roda glagolske forme peala spojen s imeničkim sufiksom za glagolske oblike za 1. lice singulara kao objektom נִי = »mene«, »me«, — dakle שִׁבַּקְתָּנִי (šebaktháni) = ostavio si me. U psalmu pak 21, (22,) 2. nalazimo za pojam »ostavio si me« hebrejsku riječ עֲזַבְתָּנִי, koja dolazi od glagola עָזַב, te znači isto tako »ostavio je«, a ovdje stoji u 2. licu singulara muškoga roda glagolske forme ka la, spojen s imeničkim sufiksom 1. lica sing. muškoga roda za glagolske oblike נִי = mene, me, — dakle עֲזַבְתָּנִי (azabtani) = ostavio si me. Na osnovu toga drže neki kritici biblijskih tekstova vjerojatnim, da je Krist na križu također upotrijebio originalni izraz עֲזַבְתָּנִי (azabtani), nego li aramejski שִׁבַּקְתָּנִי (šebakthani).

Taj bi dakle uzdah prema hebrejskom tekstu psalma 22, 2. glasio doslovce ovako: אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי -

Za ovima, koji drže da je kritički opravdano čitanje prema hebrejskom originalu, povodi se i pjesnik Kranjčević, koji je svojoj jednoj pjesmi također stavio napis: »Eli, Eli, lama azavtani«. Pitanje je sada, čije mišljenje kritički opravdanije.

I. Oni, koji drže vjerojatnijim, da je Krist upotrijebio izraz עֲזַבְתָּנִי (azabtani), nastoje svoje mišljenje opravdati ovim razlozima.

1. Imade nekih kodeksa zapadnjačkih, koji su karakteristični po ovoj svojoj varijanti, da mjesto izraza »sabakthani« imadu čitanje bliže izrazu »azabtani«. Tako uvaženi kritici biblijskih tekstova Westcott-Hort nalaze pored grčke transkripcije ovih riječi: „*ἡλει ἡλει λεμὰ σαβαχθανει*“; (Mat. 27, 46.) ili *ἐλωὶ ἐλωὶ λαμὰ σαβαχθανει* (Mark. 15, 34.) u zapadnjačkim nekim kodeksima varijante sa transkripcijom „*ζαφθανει*“. Tako na pr. za Mat. 27, 46. najpoznatije su ove varijante:

a) Varijanta H (Textus Westcott-Hortianus): *ἐλωὶ ἐλωὶ λεμὰ σαβαχθανει*;

b) Varijanta R (Textus Weymouth, The Resultant Greek Testament) imade: *ἡλί, ἡλί, λεμὰ σαβαχθανει*;

c) Varijanta W (Textus Weiss, Das Neue Testament) imade: *ἡλει, ἡλει, λεμὰ σαβαχθανει*;

d) Varijanta hr (Tekst s varijantama marginalnih bilježaka zapadnih kodeksa) imade: *ἡλει ἡλει λαμὰ ζαφθανει*;

2. Za Mark. 15, 34. imade pak pored gore navedenog teksta također kodeksa s varijantama:

a) T (Textus Tischendorf-Gebhardt, Novum Testamentum Graece ex ultima Tischendorffii recensione), koja glasi: *ἐλωὶ ἐλωὶ λεμὰ ζαφθανει*;

b) S (Textus Sixtinus), koja glasi: »*heloi heloi lammasabaktani*.«

Oni dakle, koji se upiru na varijantu Mat. 27, 46. pod d). te Mark. 15, 34. pod a), zaključuju da je opravdanije čitanje „*ζαφθανει*“ i prema tomu vjerojatniji originalni tekst *אָזַבְתָּנִי* (azabtani), nego li *שֶׁבַקְתָּנִי* (šebakthani), jer se podudara sa originalnim hebrejskim tekstom u psalmu 22, 2.

3. Pristaše mišljenja, da je Krist upotrijebio izraz *אָזַבְתָּנִי* (azabtani) opravdavaju nadalje svoje stajalište predmnijevom, da je Krist na križu po svoj prilici tiho molio psalme, naročito ovaj mesijanski, u kojem su tako zornu prorečene i ocrtane njegove boli i zapuštenost na križu. Kad je pak došao do ovoga mjesta, da je njegov vapaj postao glasan. Prema tomu, kad bi Krist molio taj psalam, jamačno da ga je molio prema hebrejskom tekstu. Za hebrejski tekst da nadalje govore i druge riječi u kontekstu, naročito riječi *ἡλει, ἡλει*, koje su transkripcija hebrejskoga: *אֱלִי* (eli) = Bože moj; osobito pak ona čitanja koja imadu *λαμὰ*, bliža su hebrejskom originalnom izrazu u pomenutom psalmu, koji glasi *לָמָה* (lamá), nego li aramejskom *לֵמָה* (lema) = zašto.

II. Pored svega toga ipak se čini, da navedeni razlozi nijesu dosta jaki, da kritički utvrde potpunu sigurnost čitanja izraza עֲזַבְתָּנִי (azabtani), nego izgleda, da su mnogo jači razlozi, koji opravdavaju kritičku sigurnost čitanja izraza שְׁבַקְתָּנִי (šebaktháni). Prema tomu bi čitav tekst ovoga uzdaha u aramejskoj rekonstrukciji glasio ovako: אֱלֹהֵי לֵמָּה שְׁבַקְתָּנִי

Razlozi, koji opravdavaju ovakvo čitanje, jesu poglavito ovi:

1. Općenito su u kritici zajamčena, kao sigurno utvrđena ona čitanja, koja su po svom obliku bliža aramejskom izgovoru, nego li hebrejskomu, kakav nalazimo u psalmu 22, 2.

2. Aramejsko čitanje utvrđuje i suglasje obaju evanđelista Mateja i Marka, koji obojica uzimaju izraz *σαβαχθαρει* kao transkripciju za שְׁבַקְתָּנִי (šebaktháni). Ne smeta ni to, što se razlikuju čitanja *λεμά* i *λαμά*, jer jedna i druga transkripcija može važiti za aramejski original לֵמָּה (lemá), budući da aramejski poluvokal što ga označuje pomično ševa ispod slova lamed (ל) može u izgovoru biti nalik na kratko *a* ili kratko *e*.

3. Za aramejski izraz vojuje nadalje kao znatan dokaz i tekst sirskega prijevoda, koji najprije navodi te riječi u sirske transkripciji aramejskoga izgovora, a zatim ih razjašnjuje sirske prijevodom, koji se veoma malo razlikuje od rekonstruiranog aramejskog originalnog izgovora.

Sirski tekst toga mjesta glasi evo ovako: »El, El, lemóno, šabaktóni«.

Zanimivo je, da sirski tekst nadodaje ovomu točan sirski prijevod riječima: »Aloh, Aloh, lemono šebaktóni«.¹

Prema tomu izgleda, da je onaj prvi tekst donekle sirska transkripcija aramejskoga, kojoj je prevodilac smatrao potrebnim za točno razjašnjenje nadodati sirski prijevod.

Nema sumnje, kad bi se radilo o hebrejskom originalnom citatu, ne bi u sirske transkripciji bilo: »šabaktóni«, nego »azabtóni«.

4. Naposljetku i ta okolnost, što je Isus Krist uopće govorio aramejskim jezikom, koji je u njegovo doba bio pučki jezik kod Židova, utvrđuje nas u mišljenju, da je najnaravnije, te je i ovaj puta govorio aramejskim jezikom: dakle ne »azabtani«, nego »šabaktóni«.

Istina, ni jedan ni drugi tekst ništa ne mijenja na smislu, jer oba izraza označuju sasvim isti pojam: onaj prvi za hebrejski, a drugi za aramejski jezik.

Stoga bilo kako mu drago, s dogmatskoga stajališta može da bude sasvim svejedno, koji je tekst, jer jedan i drugi jednako znači: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?«

¹ Zbog tehničkih poteškoća nažalost nije mi moguće navesti tekst u sirske jeziku, nego ga navodim samo u transkripciji.